

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון 148 טבת תשע"ז

העלון מוקדש לע"ג המנוח מיכאל בן יוכבד אביגיל חנוך ז"ל ע"י כל המשפחה הי"ו

פרשת וארא

רפא נא בזכות קל וחומר...

"הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים" (ו, יב)

רש"י פירש שזהו אחד מעשרה קל וחומר שבתורה. ונראה לבאר בזה, שהנה במסכת גיטין (טז, ב) מובא שרבה בר בר חנה חלה ובאו רב יהודה ורבה לבקרו, ושאלוהו שאלה בהלכה, וענה להם תשובה על פי קל וחומר. וכתב רבינו יוסף חיים זיע"א בבן יהוידע (גיטין, שם) שמן השמים גלגלו ששייב להם בקל וחומר, שכן כתב הבני יששכר (חודש אדר מאמר ה') בשם המגיד ממעזריטש שאמירת קל וחומר מסוגלת לרפואה, והיא שעמדה לרבה בר בר חנה להתרפא מחוליו.

וכתב הגרי"ח (בן יהוידע עירובין כא, ב) שלכן יש ענין שהמבקר את החולה יאמר לפניו דרשה של קל וחומר ועל ידי כן ימשוך לו שפע רפואה מומידת אל, ויציילו מחוליו וצרתו ונעי"ש שלכן כשהיה רבי עקיבא בבית האסורים והיה שרוי בצער רב, דרשו חכמים קל וחומר בשבחו כדי שיעמוד לו הדבר לרווח והצלח.

וטעם הדבר שקל וחומר מסוגל לרפואה נתבאר בדברי הבני יששכר, "הנה יג' מידות המקובלות בתורה שבעל פה שתהיה התורה נדרשת בהן [המובאות בברייתא דברי ישמעאל], הן מפתחות לעורר על האדם בגבהי מרומים יג' מידות של רחמים. וכשלומד האדם מידת קל וחומר מעורר מידת אל, ולכן כאשר התפלל משה אל נא רפא נא לה, ורצה להמשיך רפואה למרים ממידת אל, ציוהו השי"ת ללמוד קל וחומר, ואביה ירק וגו', ועל ידי זה ימשוך מידת אל". וביאר הגרי"ח (עירובין, שם) שקל וחומר היא המידה הראשונה מיג' מידות, ולכן היא כנגד "אל" שהיא המידה הראשונה מיג' מידות של רחמים.

והנה כתב הרמב"ן, שמשה רבינו סבר שכמו שבני ישראל לא קיבלו את דבריו מחמת גמגומו וכבידות פיו כך גם פרעה לא ישמע לו. ולאור הנ"ל יש לומר שלכן ביקש למשוך רפואה לפיו וללשונו ממידת "אל", ומשום כך דרש קל וחומר - "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה", כי כאמור קל וחומר מסוגל לרפואה. [שוב ראיתי שכן פירש האדמו"ר מצאנו בעל השפע חיים (יציב פתגם, כאן)].

אלא שלמעשה משה רבינו לא נתרפא בזכות הקל וחומר ונבוה"ק (פר' וארא) אמרו שרק במתן תורה נתרפא. ובפירושו רבי אברהם בן הרמב"ם על התורה כתב, שיש אומרים שנתרפא ביציאת מצרים, ויש אומרים שלא נתרפא לעולם, והיינו משום שכפי שכתבו רבים מהמפרשים (רמב"ן ברטורא ורא"ם ועוד), הקל וחומר שדרש משה לא היה נכון, כי הוא סבר שישראל לא שמעו לו מחמת גמגומו, והאמת היא שלא שמעו לו מוצר רוח ועבודה קשה כפי שהעיד הכתוב. ובדאי שקל וחומר שאיננו נכון אינו קל וחומר, ואין מושפעת בזכותו רפואה.

ב. ויש בנותן טעם לציין לפירוש יקר בשם האדמו"ר רבי יחיאל מקוזמיר (נחמד מזהב, בראשית), שהנה ידוע שבעשבים טמונות סגולות רבות לרפואת הגוף והנפש, וטעם הדבר הוא מפני שדרשת הקל וחומר הראשונה בעולם היתה על ידי העשבים, כדברי הגמ' במסכת חולין (ס, א) "בשעה שאמר הקב"ה למינהו באילנות, ושאו דשאים קל וחומר

בעצמן, אם רצונו של הקב"ה בעירוביאי, למה אמר למינהו באילנות. ועוד קל וחומר, ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביאי, אמר הקב"ה למינהו, אנו על אחת כמה וכמה. מיד כל אחד ואחד יצא למינו". ועל ידי קל וחומר זה עוררו הדשאים את מידת "אל" והמשיכו רפואה לעולם, ורפואה זו נטמנה בהם לדורות.

ואכן ידוע שעד ימי חזקיהו היה בידי ישראל ספר רפואות, וביאר הגרי"ח (בן יהוידע פסחים נו, א), שכל הרפואות שבספר זה היו מבוססות על עשבים, כי אין חולי בעולם שאין לו רפואה גמורה על ידי מין עשב אחד, ובכלל זה יש בו סגולות עשבים שיש עשב חותך ברזל, ויש מושך דבר שאי אפשר למושכו בידים מרוב קוטנו, ויש עושה אהבה, ויש עושה שנאה בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, ועוד ועוד כמה דברים עד אין מספר, וכנזכר במדרש ובוהר הקד"ו. וכל הרפואות הללו לא היו בעשבים מעצם בריאתם אלא נטמנו בהם בזכות שדרשו קל וחומר.

מדוע גברים מאריכים ימים יותר מנשים?

"ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר, כי ידבר אלכם פרעה וגו'" (ז, ח-ט)

במדרש הגדול דרשו כאן שהקב"ה אמר למשה ואהרן את כל מה שעתיד פרעה לומר להם, ומה ששייבו לו. כי הוא ית' יודע מראש את כל השיחות שישוחח האדם במשך חייו.

וזו לשון המדרש, "כי ידבר אליכם פרעה לאמור, והו שאמר הכתוב ומגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד, יג). כנגד מי אמרו למקרא זה, לא אמרו אלא כנגד שבחו וגדלותו של הקב"ה, שבשעה שאדם עולה במחשבה להיבראות גזור עליו כמה שיחות ושיח וכמה דברות ידבר. וכן דוד אומר, כי אין מילה בלשוני הן ה' ידעת כולה (תהלים קלט, ד). ואפילו עמידות ושיבות שאדם עומד ויושב בעולם הזה עולה במחשבה, שנאמר אתה ידעת שבתי וקומי (תהלים קלט, ב). ואפילו פסיעות שאדם פוסע בעולם הזה עולה במחשבה, וכן איוב אומר כי אתה צעדי תספור (איוב יד, טו) וכו'. אמר ר' שמואל, הגיד הקב"ה למשה בסנה מה שפרעה עתיד לעשות. אמר להם הקב"ה, תקנו עצמכם מבחוק קודם שתיכנסו, שאם ישאל אתכם תהיו מעותדים". ונזכרין זה כתב בספר חסידים (סי' קס"ב) "כי הכל גזור הקב"ה כמה פסיעות יש לו ללכת, וכמה בני אדם יראה, וכמה ראיות יראה, וכן לידי כמה מעשים יבוא ומה יש לו לעשות, וכן לפה כמה דברים ידבר". וממדרש זה למדו שאורך חיי האדם תלוי בכמות המילים שנגזר עליו לדבר, ומי שמקמץ דביבור מאריך בכך את חייו.

וכן כתב רבי אלימלך צבי מדינוב בספר דרך פקודין (מל"ת לד'), "קיבלנו מרבתינו שבפסוק נפשי יצאה בדברו נרמז שיש שיעור לאדם כמה ידבר כל ימי חייו, ואם ירבה לדבר שלא במקום מצוה ממעט את חיותו, וכל שכן בדברים אסורים ולשון הרע".

ב. והנה התוס' בכתובות (נב, א ד"ה רצה) כתבו בשם הירושלמי שרוב הנשים מתות לפני הבעל. וכתב בספר ברך את אברהם לרבי אברהם פלאג'י (פר' כי תצא), שרבות בנות שואלות מדוע עשה ה' להם ככה, שימותו לפני האנשים. וביאר על פי הנ"ל, שכיון שעל כל אדם נגזר כמה מילים ידבר בעולם הזה, וכשמכלה את כמות מילותיו מסיימם חייו,

ישי בן שמואל ותמר רחמים ז"ל
זכריה בן משה וחנה כהן ז"ל
יעקב אהרון בן אפרים וייס ז"ל

מתילדה מוול בת רבקה ע"ה ע"י כץ
לונה נינט בת ג'מילה ג'רבי ע"ה
אברהם בן מנטינה חסון ז"ל

לע"ג ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאזיה בת תאניה ע"ה
אהרן בן יחיא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה
עביה בת סרה ע"ה

ממנו או יתייחס לפרעה כשווה אליו לא יצליח בשליחותו, אלא אדרבה יתן לו בכך כח להיות מעליו.

כיצד לא מתה אתונו של בלעם במכת ברד?

“הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו וגו'. ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב את עבדיו ואת מקנהו בשדה” (ט, כ-כא)

בתרגום יונתן מבואר ש“הירא את דבר ה'” הוא איוב, ו”אשר לא שם לבו לדבר ה'” הוא בלעם. וביאר בספר נחלת יעקב, שהנה אמרו בוזהר הקד' שמאחר והמצריים לא חזרו בתשובה במכת ברד, נהפכו אותיות דבר לברד ולפיכך באה עליהם מכת ברד. והנה מצינו במסכת בבא בתרא (טז, א) שאיוב אמר לקב”ה “שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאיוב”, ונמצא שהיתה דרכו לחוש לחילוף האותיות [אמנם טעה לומר כן אף כלפי הקב”ה, כי ח”ו שנתחלף לו ית' בין אדם לאדם].

ומאידך גיסא מצינו (ברכות ז, א) בבלעם שהיה יודע אימתי הרגע שהקב”ה כועס ומקלל בו את שונאיהם של ישראל, ופירשו התוס' שהיה אומר באותו רגע “כלם”. אמנם כתב רבינו חיים פלטיאל (פר' בלק) שהקב”ה הפך את קללתו לברכה, ו”כלם” נתחלף ב”מלך”, שנאמר “ותרועת מלך בו”. ונמצא שבלעם לא חשש שמא יתחלפו אותיות “כלם” ל”מלך”.

ולכן כשבא משה רבינו והתרה שתבוא מכת ברד. הרי שאיוב היה ירא את דבר ה', כלומר שחשש שאותיות דבר יהפכו לברד, ואכן תבוא מכת ברד כדברי משה, ולכן הניס את עבדיו ומקנהו אל הבתים. אך בלעם לא שם לבו לדבר ה', כלומר שלא חשש שאותיות דבר יהפכו לברד, ולכן הותיר את עבדיו ומקנהו בשדה.

ב. וכתב בילקוט האורים, שלאור דברי התרגום יונתן יתבאר דברי הגמ' במסכת עבודה זרה (ד, ב), שכאשר שרי מואב ראו שבלעם רוכב על אתונו שאלוהו מדוע אינו רוכב על סוס שהינו מהיר יותר מאתו, והשיב להם “ברטיבא שדאי ליה”, כלומר שהשאר אותו באחו מקום המרעה. ולכאורה, איוו תשובה היא, וכי אינו יכול לקחת את הסוס מהאחו. אלא שבלעם השיב להם שהשאר את סוסו באחו במכת ברד ולא הכניסו לבית ולכן מת, ולא נותרה לו אלא אתונו.

ולכאורה הרי גם את האתון השאר בחוץ ומדוע לא מתה במכת ברד. ויש ליישב על פי המבואר במדרש אגדה (פר' בלק כב, כא, הובא בלמכסה עתיק) ש“אותה אתון נבראת ביום הששי של בריאת העולם, ויעקב נתן לו לבלעם זה האתון, כדי שלא יתן עצה רעה לפרעה שלא יגזור גזירה רעה על בניו, ולא הועיל לו, אלא הוא נתן עצה לבלעם לפרעה”. ונמצא שלא היתה זו סתם אתון אלא אתון מיוחדת שנבראה עוד בימי בראשית, ותכליתה היתה להוכיח את בלעם כשיבוא לקלל את ישראל וכדברי המדרש (שם) “ויפתח ה' את פי האתון. מיום שנבראת הקב”ה פתח את פיה, אבל לא היתה רשאה לדבר, כי נסתם פיה עד אותה שעה”, ולכן משמים שמרו עליה ולא ניזוקה במכת ברד.

ג. עוד יש להעיר שהנה נאמר בפרשת בשלח (יד, ז) “ויקה שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים וגו'”, ופירש”י “מהיכן היו הבהמות הללו, אם תאמר משל מצרים, הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים, ואם תאמר משל ישראל, והלא נאמר וגם מקננו ילך עמנו. משל מי היו, מן הירא את דבר ה'”. ולדברי התרגום יונתן שהירא את דבר ה' היה איוב, נמצא שאיוב הוא שנתן לפרעה בהמות וסוסים כדי לרדוף אחרי בני ישראל.

ואמנם בספר עץ הדעת טוב לרבי חיים ויטאל (פר' בשלח) כתב שפרעה נטל בהמות אלו מאיוב בעל כורחו, שהרי איוב היה ירא ה'. אך ברש”י הנ”ל לא משמע כן, אלא שהיתה תביעה על הירא את דבר ה' שנתן לפרעה את הבהמות ולא היה זה בעל כורחו. ושמא עשה כן מחמת שנאתו לישראל, וכפי שהבאנו בעלון הקודם בשם הפנים יפות. ועוד אפשר, שלדעת רש”י הירא את דבר ה' לא היה איוב, וקצת משמע כן ממה שכתב “מכאן היה רבי שמעון אומר, כשר שבמצרים הרוג”, ואיוב כידוע לא היה מצרי.

לכך הנשים שנטלו תשעה קבין של שיחה ומדברות הרבה מתות רובן לפני הגברים שמדברים פחות מהן. והוסיף שזוהו שנאמר (בראשית יח, יא) “ואברהם ושרה זקנים באים בימים, חדל להיות לשרה אורח כנשים”. ששרה האריכה ימים יותר משאר נשים, וזאת כי “חדל להיות לשרה אורח כנשים”, שלא היה טבעה שאר נשים שמדברות הרבה אלא אחזה בפלך השתיקה.

ג. ובמסכת חולין (פט, א) דרשו, “מה אומנותו של אדם בעולם הזה, ישים עצמו כאילם. יכול אף בדברי תורה כן, תלמוד לומר צדק תדברון”. וכבר הקשו, וכי יעלה על הדעת לומר שאף בדברי תורה ישים האדם עצמו כאילם, והרי נצטוונו “דהגית בו יומם ולילה”.

וביאר בספר איבא דאברהם על פי הנ”ל שצריך האדם לחסוך בדיבורו כדי שלא יכלה את סכום הדיבורים שהוקצבו לו ועל ידי זה יאריכו ימיו. וזהו שאמרו “מה אומנותו של אדם בעולם הזה”, דהיינו מה יעשה אם חפץ הוא באריכות ימים ושנים. ואמרו “ישים עצמו כאילם”, כלומר שיקמץ ויחסוך בדיבורים שאינם נצרכים, ואז לא תכלה קיצבת דיבורו. אמנם שמא נאמר שאף דברי תורה מגרעים מסכום הדיבורים שנקצבו לו, ולזה דרשו חז”ל שאין הדבר כן, אלא “צדק תדברון” כי דברי תורה לא רק שאינם מגרעים ממנין המילים אלא אף מוסיפים לאדם חיים.

רבינו יוסף חיים על “תגליתו” המרעישה של גלילאו שנכתבה כבר במשנה לפני אלפי שנים

“ויך את המים אשר ביאור וגו', ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם” (ז, כ)

בספר עוד יוסף חי לרבינו יוסף חיים זיע”א, כתב שבכך שהמכה הראשונה היתה במים ביקש הקב”ה ללמד למשה רבינו יסוד נכבד לכל השליחויות שעתיד לשולחו. שהנה נאמר (איוב כח, כה) “לעשות לרוח משקל”, והיינו כפשוטו שיש לאויר כובד ומשקל. וכתב המלבי”ם (תורה אור, בראשית פ”א). שהגוים הקדמונים לא ידעו שיש לאויר כובד והיו מלגלים על דברי הכתוב הנ”ל, עד שבא המדען גלילאו והוכיח שיש לאויר כובד ומשקל. וזהו ההסבר לכך שכאשר מכניסים כלי הפוך לתוך מים אין המים נכנסים בו, כי כובד האויר שבתוך הכלי עוצר בעדם שלא יכנסו לתוך הכלי.

ומה שבעבור גלילאו וחבריו היה תגלית מרעישה, היה גלוי וידוע כבר לחז”ל אלפי שנים לפני כן, וכפי ששינוי במסכת מקואות (י, א) “כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל”, ופירש רבי עובדיה מברטנורא “שכל כלי שבתחילת הכנסתו במים כופהו על פיו, אין המים נכנסין לתוכו לעולם אפילו מכניסו כולו, עד שיטה אותו”.

ואף שבמים יש ממשות יותר מן האויר שאינו נתפס מרוב דקותו, מכל מקום מבואר שכל עוד שהאויר מעל המים הוא גובר עליהם ואין בכוחם לדוחפו ולגרשו. אך אם המים מעל האויר או לצידו, מיד שוטפים ונכנסים הם לתוך הכלי ואין האויר יכול להם.

וביאר הגר”ח שהטעם שהטביע הקב”ה כן בטבע האויר והמים הוא כדי להורות לישראל את הדרך שבה יהיו לראש ולא לזנב ויגברו על האומות, כי האויר שאין בו ממשות רומז לנשמה המסמלת את ישראל, והמים שיש בהם ממשות רומזים לגוף מסמלים את הגוים. ורק אם ישראל יעסקו בתורה ומצוות ויעשו רצונו של מקום יהיו מעל הגוים ולא יוכלו להם אומות העולם, כמו שאין המים יכולים לאויר שמעליהם, אך אם ח”ו ידמו במעשיהם לגוים וכל שכן אם ישחיתו מעשיהם וירדו מטה, יהיו גוים למעלה ח”ו.

והנה פירש”י בפרשת שמות (ד, כא) שהקב”ה התנה עם משה רבינו שמיניו הוא על דעת שלא יפחד כלל מפרעה, ואמר לו “דע שעל מנת כן תלך, שתהא גיבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו”. ולכן עתה כשעמד משה להתחיל את עשרת המכות ולהילחם בפרעה, הורה ה' להכות תחילה במים, כדי שילמד לקח מטבע המים, ולא יכנע ויהיה שפל לפני פרעה אפילו בדיבור, אלא “ראה נתתיך אלהים לפרעה” שאתה תרדה ותמשול בו. כי אם לא יעשה כן אלא יהא ירא

לע”נ שלום רפאל בן עפיה ירימי ז”ל ♦ שלמה בן דוד ומרים מעודה ז”ל ♦ יחיא בן יוסף גדקה ז”ל ♦ נוד בת שמס וסאלח מזנייער ע”ה

סולימאן בן סאלם אברהם ז”ל
ששון בן עליזה ז”ל ע”י בנימין
תמר בת חיים יעקב ע”ה

אודל בת אברהם נורפלוס ע”ה
בן ציון בן משה נורפלוס ז”ל
אברהם בן בן ציון נורפלוס ז”ל

רונית בת ולנטין ע”ה ע”י אשקרי
ברוך בן חנה בן אבו ז”ל
אליהו בן רוזה סוזאנה ז”ל